

Ярослав Миколаєнко

Київський національний торговельно-економічний університет, Україна

АНЕКСІЯ КРИМУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПРИЧИНИ ТА АНАЛІЗ МИРНИХ ЗАСОБІВ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КОНФЛІКТУ

Yaroslav Mykolayenko

Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine

CRIMEAN ANNEXATION: HISTORICAL AND LEGAL REASONS AND ANALYSIS OF PEACEFUL MEANS OF SOLVING THE INTERNATIONAL CONFLICT

In the article the author analyzes the historical and legal causes of the conflict, reveals the reaction of the world to a gross violation of the norms of international law by Russia, analyzes the means of peaceful resolution of the international conflict, forecasts variants of peaceful means of resolving the conflict.

Crimean annexation is a violation of the territorial integrity of Ukraine and a threat to the whole world. This is a tragedy for the people of Ukraine, including for Crimean Tatars who returned to their Homeland after the deportation and again suffering deprivation.

Crimean annexation is a large-scale, rapid, well-planned military-political operation of Russia against the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, which took place only in three weeks – from March 1 (since the Russian Federation Council gave the Russian President an agreement to use the Russian Armed Forces on the territory of Ukraine) to March 21, 2014.

From the point of view of International Law, the Crimean peninsula remains under the sovereignty of Ukraine without any legal uncertainty as to its legal status, which was confirmed by the Resolution of the General Assembly of the United Nations of 68/262 of 27.03.2014.

Ukraine is ready to resolve the issue in the UN International Court of Justice on the territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine) for this Ukraine appealed to the RF with a proposal to recognize the jurisdiction of the International Court and to consider the issue of Crimea within the International Court of the UN, but did not receive any response to its appeal (according to a statement by the Foreign Ministry's Deputy Foreign Minister Olena Zerkal at a briefing, <https://www.unian.ua>). After all, it is known throughout the world that Ukraine is a friendly, peaceful state that adheres to requirements of the international legislation.

Keywords: peaceful means, annexation, occupation, deoccupation, aggression, terrorism, international conflict, UN General Assembly, UN International Court of Justice.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Мета статті. Вирішення проблеми анексії Криму повинно стати першочерговим завданням не тільки України, гарантів Будапештського меморандуму, ООН а й всіх науковців міжнародників. Дослідження цього питання повинно стояти на першому плані міжнародної спільноти для пошуку мирних шляхів виходу з конфлікту та з метою формування превентивних заходів на майбутнє. Автор на основі історичних фактів поставив за мету: провести аналіз причин появи міжнародного конфлікту, мирних засобів його вирішення та прогноз можливих мирних засобів повернення Криму.

Виклад основного матеріалу. Анексія (лат. *annexio* – приєднання) – це насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави в односторонньому порядку. Анексію Криму варто кваліфікувати, як дії агресора відповідно до статті 2 пункту 2 чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року («випадки часткової або повної окупації території Високої Договірної Сторони, навіть якщо цій окупації не чиниться жодний збройний опір»).

Оскільки набуття державної території шляхом анексії частини території іноземної держави суперечить імперативним нормам загального міжнародного права (*jus cogens*) та не створює інших правових наслідків, крім відповідальності агресора¹. Визначення агресії відсутнє в Статуті ООН і було надано у 1974 році Резолюцією ГА ООН та визначено, як: вторгнення, напад, військова окупація чи анексія збройними силами держави на територію іншої держави. За міжнародним правом анексія – один з видів агресії і спричиняє міжнародно – правову відповідальність.

З точки зору міжнародного права, будь – яка територія, яка стала об'єктом анексії, вважається окупованою територією, на якій однозначно зберігається окупаційний режим з усіма гарантіями, наданими міжнародним гуманітарним правом населенню цієї території, що підтверджується ст. 47 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р.: «особи, що перебувають під захистом, які знаходяться на окупованій території, не будуть у жодному разі та жодним чином позбавлені переваг цієї Конвенції у зв'язку з будь – якими змінами, запровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з будь – якою угодою, укладеною між властями окупованої території та властями окупаційної держави, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території»².

Аналізуючи історію дотримання правових вимог передачі Криму до складу УРСР 19 лютого 1954 року, констатуємо, що передача відбулася з додержанням усіх передбачених на той час конституційних процедур. Президія Верховної Ради СРСР ухвалила Указ «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР у склад УРСР», по причині тісних господарських та культурних зв'язків, спільності економіки та територіальної близькості, Крим є немовби природним продовженням південних степів України.

Треба враховувати, що водночас суміжні з РРФСР східні райони на яких за переписом 1926 року проживало 2 млн. українців відійшли до РРФСР.

На той час, за словами очевидців, Крим був бідним засушливим занедбаним краєм. Отож, у 1954 році на прохання Кремля Україна взялася рятувати зруйнований війною і украй занедбаний Російською РФСР Крим – із розваленою економікою і депортованим населенням. І як відомо, вже в перше десятиліття після передачі Криму Україні відбулося швидке економічне піднесення всіх галузей виробництва, що є найвагоміший доказ вирішального внеску українського народу в післявоєнне відродження півострова. У складі України, завдяки зусиллям українського народу, Крим, за висловом відомого чилійського поета і політичного діяча Пабло Неруди, став орденом «на грудях планети Земля».

Український народ 1 грудня 1991 року на референдумі підтримав Акт проголошення незалежності України. Поважаючи волю населення Криму, висловлену на референдумі, Верховна Рада УРСР ухвалила в лютому 1991 року постанову про відновлення Кримської АРСР (після 24 серпня 1991 року – Автономної Республіки Крим, АРК). У травні 1992 року Верховна Рада РФ зробила офіційну заяву про те, що акти передачі Кримської області Україні не мають юридичної сили з моменту їх прийняття. Поважаючи міжнародні угоди про непорушність кордонів, які склалися в Європі після Другої світової війни, а також досягнуті при ліквідації СРСР домовленості про перетворення адміністративних кордонів союзних республік на державні, Б. Єльцин не підтримав територіальних претензій російських законодавців до України. Разом із тим він переніс вістря кримського питання на проблему Чорноморського флоту. Президент РФ не прагнув швидкого її розв'язання, щоб мати привід для втручання у кримські справи на законних підставах. Адже існування військового флоту об'єктивно пов'язане з береговою інфраструктурою.

На зустрічах у червні й у вересні 1992 року Л.Кравчук і Б.Єльцин досягли домовленості про встановлення подвійного контролю над Чорноморським флотом на п'ятирічний період. Домовленість не розв'язала проблеми, але зменшила напруженість між двома країнами і, як вважають деякі політичні діячі, цей компроміс в подальшому полегшив виконання спецоперації із відторгнення Криму. Періодично російських законодавців продовжувала турбувати кримська проблема, хоча в Україні Крим не розглядався як об'єкт українсько – російських відносин. На жаль, цей час Україна не використала для розробки запобіжних мирних засобів а свято вірила в дружбу і мир між двома країнами³.

¹ Репецький, В. М., Лисик, М. М. (2012). *Міжнародне публічне право* Київ: Знання.

² *Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, IV 1949* (International Committee of the Red Cross) <<https://goo.gl/R7wuxk>>

³ Бруз, В.С. (1995). *ООН і врегулювання міжнародних конфліктів*. Київ: Либідь.

В активну фазу спецоперація з відторгнення Криму перейшла після початку Революції Гідності. Коли ж Майдан переміг і Янукович 21 лютого втік з Межигір'я, агенти Кремля почали воювати на повну.

Одразу ж 21 лютого під стінами Верховної Ради Криму партії «Русское единство», «Русский блок», а також громада козаків зганяють своїх прихильників та на мітингу оголошують безстрокову акцію з вимогою від'єднати Крим від України.

А вже 23 лютого в Севастополі агенти Москви організують ще більший мітинг з тими ж вимогами – референдум і вихід зі складу України. Учасники акції висловлюють недовіру адміністрації Севастополя і з порушенням усіх можливих юридичних процедур, обирають нового мера – громадянина Росії Олексія Чалого. Добившись незаконно контролю над Севастополем, у ніч на 27 лютого Верховну Раду в Сімферополі захопили люди у військовій формі без розпізнавальних нашивок. Як з'ясувалося пізніше це був спецназ головного розвідувального управління Росії. В той же час озброєні загони зайняли блокпости на Перекопському перешийку і півострові Чонгар, що заблокувало півострів і виникла можливість реалізувати фактично будь – який сценарій. Під дулами автоматів депутати Верховної Ради Криму відправили у відставку уряд Анатолія Могильова, призначили новим прем'єром лідера партії «Русское единство» Сергія Аксьонова і оголосили, що 25 травня відбудеться референдум, метою якого є вдосконалення статусу півострова, а фактично його від'єднання. Аксьонов після призначення миттєво перепідпорядкував собі силовиків і звернувся по допомогу до Путіна. Президент Росії 1 березня вніс в Раду Федерації запит на використання збройних сил в Україні, і Рада миттєво дозволила Путіну воювати. Дату «псевдо референдуму» Верховна Рада Криму переносила декілька раз спочатку на 30 березня а потім на 16 березня. Крім того уже не йшлося ні про яке вдосконалення статусу Криму, виборців запитують чи хочуть вони, щоб Крим увійшов до складу Росії на правах суб'єкта федерації.

Почалася активна підготовка до псевдореферендуму. 7 березня спікер кримського парламенту Константинов на зустрічі в Москві урочисто отримав інструкції як діяти далі. 9 березня в Севастополі, Сімферополі, Євпаторії, Керчі відбулися проросійські мітинги. 9 березня на території півострова припинили мовлення усі українські канали, натомість почали транслюватися російські пропагандистські.

11 березня Верховна Рада Криму і міська рада Севастополя ухвалили декларацію про незалежність, згідно з якою, якщо референдум переможе, Крим, як суверенна республіка, увійде до складу Росії, хоч відомо росіяни в Криму взагалі не мають права на «самовизначення», оскільки це положення ООН стосується лише корінних народів, що не мають своєї країни, а саме кримських татар.

16 березня в умовах окупації нелегітимний референдум таки відбувся і переміг з майже стовідсотковим результатом. Наступного ж дня Верховна Рада Криму, вже розпущена постановою Верховної Ради України згідно Постанови від 15 березня 2014 року №4461 «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим», все одно проголосила Крим незалежною державою. Путін незалежність визнав і на знак вдячності кинув півострову 15 мільярдів рублів допомоги. На жаль, 15 березня 2014 року – Під час голосування резолюції на засіданні Ради Безпеки ООН щодо референдуму в Криму Росія скористалася своїм правом вето та проголосувала проти, тож резолюцію прийнято не було. Так відбувається завжди коли в конфлікті бере участь постійний член Ради Безпеки ООН або конфлікт зачіпає сферу його інтересів.

18 березня в Кремлі відбулась урочиста анексія Криму. Путін і тріо кишенькових сепаратистів Константинов – Аксьонов – Чалий підписали договір про входження Криму до складу Росії.

20 – 21 березня договір про Крим ратифікували Держдума й Рада Федерації відповідно. Росія розпочала протиправну асиміляцію півострова. Російська Федерація, порушила Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, який враховував факт розпаду СРСР і після довгого опрацювання у квітні 1999 року був запроваджений в дію та ратифікований обома сторонами.

В статті 2 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією сказано:

«Високі Договірні Сторони відповідно до положень Статуту ООН і зобов'язань по Заключному акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі považають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів».

Але, Росія порушила Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією.

Згідно Стаття 41 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією Договір підлягає реєстрації в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй відповідно до статті 102 Статуту ООН а значить на цей договір можна посилатися при зверненні до всіх органів ООН.

Відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо територіальної цілісності України від 27.03.2014 року п. 5 підкреслює, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014, не маючи законної сили, не може бути основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим або міста Севастополя; Згідно з нормами сучасного міжнародного права, анексія незаконна. Статут ООН (Організація Об'єднаних Націй) забороняє всяку загрозу силоміць або її вживання проти територіальній недоторканості або політичній незалежності будь-якої держави (Розділ. 1, ст. 1, 2 і ін.). На жаль, пройшло більше трьох років але Крим залишається анексованим Росією і ніхто не береться прогнозувати дату повернення Криму. Росія продовжує порушувати Європейську конвенцію з прав людини, тому Україна подала п'ять міждержавних скарг до Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ), дві з яких стосуються порушення прав людини в Криму. Україна визнала, але поки не ратифікувала юрисдикцію Римського Статуту, який розслідує особливо тяжкі злочини, як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини. 14 листопада 2016 року Прокурор Міжнародного кримінального суду Фату Бенсуда оприлюднила щорічний звіт попередньої оцінки подій, в якому прирівняла анексію Криму до міжнародного збройного конфлікту. В результаті 16 листопада президент РФ Володимир Путін підписав розпорядження, згідно з яким РФ виходить з угоди про Римський статут.

З точки зору міжнародного права, Кримський півострів залишається під суверенітетом України без жодної правової невизначеності щодо його правового статусу, що було підтверджено Резолюцією Генеральної асамблеї ООН 68/262 від 27.03.2014 р.¹. На думку автора, деокупація Криму мирним шляхом приведе до швидкої деокупації Східної України, так як Росія не визнає присутності своїх військ на Донбасі а це говорить про те, що збройна агресія на тепер зруйнованому Сході України проводиться з метою відволікти увагу від анексованого Криму, де присутність Росії очевидна та планувалася багато років., і судячи з будівництва мосту через Керченську протоку, та хоче мати плани на майбутнє. Як може відбутися деокупація Криму? Автор проаналізував три «магістральні напрямки» в питанні деокупації Криму про які розповідав історик Українського інституту національної пам'яті Сергій Громенко в ефірі «Крим. Реалії».

А саме перший: умовно хорватський сценарій, коли зміцніла держава з боєм відбирає у знесиленого свою територію, Другий варіант – це умовно кувейтський варіант, коли західні союзники збираються з силами і виносять агресора і третій варіант, який умовно можна назвати синайським – тиск дипломатичний і економічний на агресора. По аналогії, коли Єгипет отримав свій Синай без бою, хоча спроба до цього забрати його збройним шляхом провалилася». І дійсно, «Синайський варіант» – один з найбільш підходящих для деокупації Криму, але на превеликий жаль цей варіант довготривалий і поки що не привів до деокупації. Складним, відповідальним, необхідним є варіант при якому, на думку автора, держава Україна, член ООН, подає заяву яка є односторонньою за своїм характером проти держави Росії по причині порушення територіальної цілісності України, а саме анексії Криму, яка є міжнародним злочином за міжнародним законодавством ООН. Адже, згідно ст.94 п.1 Розділ XIV Статуту ООН «Кожен Член Організації зобов'язується виконати рішення Міжнародного Суду по тій справі, в якій він є стороною. Хоч для цього кроку потрібно провести реорганізацію ООН та внести відповідні зміни до Статуту МС ООН, в частині, що стосується розгляду територіальних претензій пов'язаних з анексією. Процес реорганізації ООН, як нам відомо, ініціював президент США Дональд Трамп та був підтриманий 128 країнами на засіданні Високого рівня присвяченого реформуванню ООН.

Зараз Україна має підтримку міжнародної спільноти, яка виражена в рішеннях двох резолюцій Генеральної Асамблеї ООН по Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), а саме:

– Резолюція Генеральна асамблея ООН про територіальну цілісність України № 68/262 від 27 березня 2014 року²;

– Резолюція Генеральна асамблея ООН від 19 грудня 2016 року «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)».

¹ *Territorial integrity of Ukraine. United Nations General Assembly Resolution* (2014). <<http://goo.gl/O0HGwR>>

² *Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду.* <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010>

Зі слів Глава МЗС Павла Клімкіна завдяки прийняттю Генасамблеєю ООН резолюції про порушення прав людини в Криму, визначення «тимчасова окупація української АРК і міста Севастополя» буде офіційно вживатися у всіх документах ООН аж до деокупації Криму.

Процесу деокупації і покращенню ситуації українського народу, який проживає на тимчасово окупованій території Справа «Україна проти Російської Федерації» (Міжнародний Суд) 16 січня 2017 року Україна подала позов до Міжнародного суду ООН з метою притягнення Російської Федерації до відповідальності за вчинення актів тероризму і дискримінації протягом її незаконної агресії проти України. Чому тільки через три роки подано позов до Міжнародного суду ООН. На це питання вичерпну відповідь надає Міністр юстиції Павло Петренко говорячи про те, що Україна прийняла до уваги негативний досвід Грузії в МСООН і пройшла необхідний досудовий процес врегулювання спору через відповідні консультації і зустрічі делегацій і використала всі спроби знайти механізм досудового врегулювання спору згідно вимог Конвенцій і регламенту суду. «І зараз ми маємо всі шанси розгляду справи по суті і маємо всі шанси виграти ці справи.» Крім цього у Міністерстві закордонних справ України, зі слів заступника міністра закордонних справ Олени Зеркаль, пояснили, що Україна не подає позов до міжнародного суду ООН стосовно повернення Криму, тому що існує всього 8 міжнародних документів, де Росія і Україна визнали обов'язковість юрисдикції судових або арбітражних інституцій, в їх числі конвенції про заборону расової дискримінації та конвенція про заборону фінансування тероризму. Заступник міністра зазначила, що Україна зверталася до РФ з пропозицією визнати юрисдикцію міжнародного суду і розглянути питання щодо Криму в рамках міжнародного суду ООН, але не отримала жодної відповіді на своє звернення, міжнародний суд ООН не може розглядати питання, якщо немає згоди іншої сторони. *В своїх коментарях стосовно перспективи позову* (за матеріалами <https://hromadske.ua/posts/sud-nad-ahresogom>) професор міжнародного права Інституту Міжнародних відносин Університету ім. Т. Шевченка Микола Гнатівський зазначає, що найголовніша проблема полягає в тому, що РФ відносно України порушила насамперед не ці конвенції. Порушено основоположні засади міжнародного права. Порушено принцип заборони застосування сили або погрози силою, який є основою світового міжнародного порядку, закладений в статуті ООН. По суті, порушено фундаментальні речі, а ці конвенції, їхнє порушення, є просто наслідком більш масштабної агресивної політики РФ. Але Міжнародний суд буде розглядати справи за цими конвенціями, оскільки саме ці конвенції мають положення, які передбачають процедуру судового врегулювання спорів між сторонами, тоді як інші питання, на жаль, винести туди не можна.

Відповідно до основних принципів міжнародного права, а також, принципів діяльності ООН, виражених, зокрема, в ст.2 Статуту ООН, держави зобов'язані поважати такі принципи, як: принципи суверенної рівності держав, утримання від застосування сили в міжнародних відносинах, територіальної цілісності, недоторканості державних кордонів, невтручання у внутрішні справи держав¹. Розділ I, III, IV Гельсінського Заключного акту також визначає обов'язок держав – учасниць поважати суверенну рівність один одного, непорушність кордонів, а також повагу до територіальної цілісності кожної держави. Відповідно до Будапештського меморандуму 1994 року Російська Федерація підтвердила Україні своє зобов'язання згідно з принципами Гельсінського Заключного акту поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.

Висновки. Відповідно до Конституції Україна є суверенною і незалежною державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. Всі держави повинні дотримуватися основних принципів міжнародного права, а також, принципів діяльності ООН, виражених, зокрема, в ст.2 Статуту ООН, зобов'язані поважати такі принципи, як: принципи суверенної рівності держав, утримання від застосування сили в міжнародних відносинах, територіальної цілісності, недоторканості державних кордонів, невтручання у внутрішні справи держав

Згідно міжнародного права : Росія порушує територіальну цілісність України, Статут ООН, Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі, Декларацію про створення СНД, Будапештський меморандум, двосторонні російсько – українські договори, Кримінальний кодекс РФ і її дії повністю підпадають під визначення агресії. Міжнародні організації визнали окупацію і анексію Криму незаконними і засудили дії Росії, країни Заходу ввели економічні санкції. Світ підтримує Україну в її прагненні до миру, стабільності, територіальної цілісності.

¹ Ковтун, О. (2011). *Співдружність Незалежних Держав. Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво, 683.

На думку автора, потрібно розглядати деокупацію Криму тільки мирними засобами, що можливо: в разі демократичних перемін в Російській Федерації – за самостійним рішенням Росії; під тиском міжнародної спільноти за участі гарантів Будапештського Меморандуму; на основі рішення Міжнародного Суду ООН.

Український народ вірить, що анексія Криму – це тимчасове явище, що тисячі кримчан, які покинули окуповану територію повернуться додому, кримські татари зможуть спокійно жити на рідній землі.

References:

---

1. Repetskyi, V.M., Lysyk, V.M., Mykivych M.M. (2012). *Mizhnarodne publichne pravo* [International Public Law]. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].
2. Bruz, V.S. (1995). *OON i vrehuliuvannia mizhnarodnykh konfliktiv* [UNO and Settlement of International Conflicts]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
3. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine] 1996 (Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoi Rady* [Records of the Verkhovna Rada], 30, 141.
4. Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, IV (1949). <<https://goo.gl/R7wuxk>>
5. *Territorial integrity of Ukraine. United Nations General Assembly Resolution* (2014). <<http://goo.gl/O0HGwR>>
6. Kovtun, O. (2011). *Spivdruzhnist Nezaleznykh Derzhav. Politychna entsyklopediia* [United Nations Organization]. Kyiv: Parliament's Publishing House, 683. [in Ukrainian].
7. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii ta Statut Mizhnarodnoho Sudu [Charter of the United Nations Organization and Charter of the International Court]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010>. [in Ukrainian].